

hasábjain. Veres Péter, a párt elnöke így gratulált többek között: "...a lapnak mindig érdekes és jó irodalmi színvonalú cikkei, általában közösségi írásai külön szint jelentenek a szokványos vidéki újságok között."

Kovács Imre még melegebb tónusban táviratozott: "Megindulásának egyéves fordulója alkalmából meleg szeretettel üdvözlöm a Pécsi Szabad Szót. Baranyában, a legrégebb, a legősibb parasztság földjén világító fáklya a Pécsi Szabad Szó. Teljesíti kötelességét, harcol a demokráciáért, képviseli a parasztságot. Az új országban további eredményes munkát kívánok azzal, hogy éljen sokáig a Pécsi Szabad Szó."

A legirodalmibb nyelvezeten azonban Szabó Pál köszöntötte a hetilapunkat: "A Paraszti Újság üdvözlését küldi a Pécsi Szabad Szónak, abból az alkalomból, hogy egy esztendője a híres, a szép Baranya népének hirdeti az új idők ígését. Üdvözlését küldi tehát a Paraszti Újság a nagy, sivatagos és tragikus paraszti tájak paraszti újságja a szebb, a jobb, a módosabb Baranya újságjának. A Paraszti Újság kéri a rangosabb Baranyát, hogy fogadja ezt az üdvözlést olyan szeretettel, mint amilyen szeretettel a Paraszti Újság olvasótömegei küldik. Mink üzenjük, hogy úgyszólván közel kerültünk egymáshoz – parasztok, magyarok. Egészen közel. Szinte benne élünk egymásban. Táj a tájban. Magyar a magyarban. A szenvedés hozott ennyire egy testté bennünket, a szenvedés, amely immár szent lett a lelkeinkben. Nagy bűneink voltak, csak nagy szenvedések tudják ezeket a lelkünkben kiszakítani. Ebből a szenvedésből épültek fel milliók és milliók számára az összekötő hidak a lerombolt hidak helyén. Ezek a mindennél erősebb hidakon immár az ébredező paraszti öntudat regimentjei menetelnek, kavarognak. Szabó Pál, a Paraszti Újság főszerkesztője."

Veres Péterrel mindketten ott voltak Szárszón. Bérczi László már történelminek nevezhető szárszói fotói Szabó Pált Nagy Ferenc társaságában örökítették meg, Veres Pétert pedig az előadói asztal mellett, illetve Kovács Imrével a '43-as konferencián. A vízparton – Sinka Istvánnal együtt – mindhármójukat fekete paraszti klottgatyában.

Szabó Pállal utoljára a parlamentben, illetve a népfront-kongresszuson találkoztam, kitüntetésünket is egyszerre vettük át, csak ő az arany fokozatot kapta, én pedig az ezüstöt. A pécsi parasztegyetemre is meghívtam előadni, amelyen A nagy temető című regényét tanítottam a paraszti hallgatóság előtt.

Szabó Pál és Veres Péter a hazai közélet és irodalom nagy ikerpárja volt. Egymás mellett álltak – lévén szomszédos megyebeliek – Kelet-Magyarországon is, egymást figyelték a politikában és az irodalomban is. Egymás mértékei voltak.

A magyar irodalom sokszor duplázott rá önmagára, több tehetséget is állított egyszerre a nemzet asztalára, szinte jelzőoszlopként, amikor lehetőségei megszűkültek a múltban. Sokszor halottai számát is megkettőzte.

E kései emlékezés – egy ország és egy nép Pali bácsijáért és Péter bácsijáért – idézze most is szép arcukat, idővel dacoló és maradandó alkotásaikat, beépítve azt a nemzet soha el nem pusztuló "Déva várába", két nagy fia szellemi hagyatékaként.

Az ugrai temetőben sírhantját koszorúzva századik születésnapján mindig derűs szívvel és tisztelő barátsággal gondolok a Móricz Zsigmond nyomdokain járó nagy magyar íróra: Szabó Pálra.

Kanyar József

Kovács Imre nyolcvanadik születésnapjára¹

Kovács Imrére, a magyar politika bátor emberére, a hazai közélet, a nemzeti gondolat ombudsmanjára, a magyar emigráció legnagyobb programalkotó tehetségére emlékezünk születése 80. évfordulóján. Noha a 80. születésnapra emlékezünk, máig sem tudom öregnek elképzelni, csak markáns és decens fiatalnak, aki nemcsak március szülöttje volt, de a márciusi gondolatok embere is, a tavaszt hozó fiatalságé, a haza és a nemzet "tavaszi politikusáé". Bátor volt, mint Zsilinszky Endre, s képzett látókörű politikus-szakember, mint széki Teleki Pál.

¹Elhangzott a Kovács Imre Társaságban 1993. március 13-án, Budapesten.

Amikor 1945. június 29-én Zsilinszky Endre örökre visszatért Tarpára, hajdani kuruc őseinek csendes temetőjébe, a Nemzeti Parasztpárt központi vezetősége nevében Kovács Imre búcsúzott tőle. Egyebek között ezeket mondta életeszemléjéről: "Bajcsy-Zsilinszky Endre a nemzeti ellenállás szimbóluma volt. Magyar volt a legmagyartalanabb, ember a legembertelenebb korszakban. Szabad és független országot akart építeni." A búcsúbeszéd ez utóbbi mondatát már szinte vallomásként mondta önmagának, parasztpárti politikájáé.

Már 24 évesen, a Nemzeti Múzeum lépcsőjén a Márciusi Front programját hirdette 1937 márciusának idusán. Mindig a népi Magyarországiért harcolt, bel- és külpolitikai koncepciójában a pángermán és a pánszláv imperializmussal szemben a Kárpát-medencében: a Duna-völgyi konföderáció megvalósításáért.

A Parasztpárt megalakulása előtti éveiben élete jelentős „állomásai” az alábbiak voltak:

1. *Kemse* volt talán első falukutatója egy elsüllyedt ormánsági faluban, ahol is Kákicsi Kiss Géza és Kodolányi János verték félre a vészharangot. A nagy reményű kutatócsapatban a demográfiát maga kutatta, az etnográfiát Gunda Béla, a népzeneét Kerényi György, a földrajzot Teleki Pál tehetséges tanársegéde: Elek Péter, a nyelvészetet pedig Koczogh Ákos. "Demográfiai adatokért visszanyúltunk a református egyház anyakönyveiben a XVI. századig négy évszázadon követtük a szaporodást, amelynek megtörése alarmizotta az egész népi tábort" – írta Amerikában megjelent utolsó kötetében 1980-ban.

2. A *Néma forradalmat* 23 évesen, 1937 tavaszán – Matolcsy Mátyással való országjáró körútja után – írta. A percek alatt elkapkodott művére csakhamar az ügyesség tette rá a kezét, Sulyok Dezső védelme se tudta megmenteni a 3 hónapos börtönbüntetéstől. Ez az ítélet azonban egybekovácsolta a népi írókat s a falukutatókat, a parasztság ügyének pedig apoteózisává vált.

3. A *Márciusi Front* programját már nemcsak ő írta, hanem ő is olvasta fel a Nemzeti Múzeum lépcsőjén 1937. március 15-én. A pontok között: a 12.-ben követelte a Duna-völgyi népek számára az önrendelkezés jogát. Ez a műve a magyar ellenállás nyitókötete volt, nem véletlenül érte az ifjúság ünnepi akciója, amikor is íróját vállukra emelték a Múzeum körúton.

4. Élete egyik fő műve a *Nemzeti Parasztpárt* megalakítása volt 1939. június 29-én Makón, ahol is a párt országos főtitkárának választották meg.

5. A megcsappzottan polarizálódott népi tábort 1942-ben és főként 1943-ban tanácskozássra hívták össze Püski Sándorék: a bátrak találkozója, Szárszóra. Kovács Imre a találkozót "az ezeréves történelmi Magyarország progresszív szívverése utolsó nagy dobbanásának" tartotta. Félbeszakadt szereplése után évekkel később volt lelkierije ahhoz, hogy Németh Lászlót, az "egymagában való mozgalom" hazai profétáját megkövesse. Igaza volt Kovács Imrének, Szárszó valóban a magyarság utolsó székértáborra volt, miután a következő évben, 1944 szeptemberének végén Románia átállt a szovjet hadsereghez, amely ekkorra már benyomult az Alföldre. Ezért volt Szárszó az utolsó szívdobbanása az országnak. 1944-ben pedig nagy ellenfele, Erdei Ferenc már megkötötte paktumát Révai Józseffel Szegeden, s általa tudatosan késleltették megjelenését a háború utáni időszak első napjainak közéletében.

1945 és 1947 között – Kemse után, a Néma forradalom után, a Márciusi Front után és Szárszó után – Kovács Imrének mindig azonos következtetése volt: a magyar társadalmon csak a Nemzeti Parasztpárt létesítésével lehet még segíteni, az azonnali radikális földreformmal s a magyar parasztpolitika integrálásával. Független parasztpárt koncepciója lebegett előtte az 1945 utáni parasztpártban, a kétkezi dolgozó parasztságnak és a jó eszű magyar értelmiségnek akart helyet adni benne. Mindig híve volt a parasztságéknak és a független parasztpártnak. Ezeket a célokat a Baloldali Blokkba bekényszerített Nemzeti Parasztpártban nem tudta lelkiismerete szerint szolgálni.

Mivel a nemzetben gondolkodó politikus mögött nem állt semmiféle anyagi háttér, nem is tudott önálló pártot alapítani. Amikor a rendszer a Baloldali Blokkban kettéhasította a parasztságot, kilépett a parasztpártból. Ebben a helyzetben politikai tévedés volt számára a Balogh-pártba való belépése, noha a páter keze ügyében lévő pártajtó hatalma sok-sok ígérettel kecsegtette. Ott voltam azon a tárgyaláson, amikor a páter a Magyar Nemzetet és a Magyar Vasárnap című hetilapot felajánlotta a számára.

A háború utolsó évei már nagyon megtépázták a népickeket. Móricz már meg sem érte a végét, azon az éjszakán halt meg 1942 őszén, amikor a szovjet légiőrről ledobta Budapesten az Afonya utcában az első bombát. Szabó Dezső 1944 karácsonyán halt meg, amikor a Vörös Hadsereg már körülzárta a magyar fővárost. Csak arra volt még ideje, hogy megírhatta

végrendeletét. Kovács Imre pedig február közepén érkezett Budapestre, még a Vörös Hadsereg katonái is késleltették hazatérését.

A harmadik utas koncepciót elhallgatták 1945 után. Főját is letartóztatták, Szabó Pált maga Kovács Imre hozta ki az Andrassy út 60-ból. Sinka István eltűnt, Erdélyi József egyévi bujdosás után feladta magát. Németh László a vásárhelyi gimnáziumban tanított, a méregfiola állandóan a zsebében volt. Matolcsy Mátyás 10 évet kapott s Kovács Imre egész életében büszke volt arra, hogy megmentette az akasztófától. Tamási éhezett, Révai József és Horváth Márton még Illyés Gyula fejét is követelte Giono fordításáért.

Az újból megjelent *Válasz* folyóiratot, amely Illyés szerkesztésében tette közzé Bibó István és Kovács Imre alapvető tanulmányait, megszüntették. Hiábavaló volt Németh László Galileije, Petőfi Mezőberénybenje és A tanúgy rendezése is, Illyés Dózsája és Fáklyalángja, Karácsony Sándor Ocsúdó magyarsága, Veres Péter Laci lovának a példázata? Talán mégsem volt hiába. 1956 viharadaraivá váltak íróik.

1947–1980 közötti *emigrációs* munkája Kovács Imre 1980-as esztendei halálával fejeződött be. Politikai munkáját elősegítette az, hogy az emigrációban az amerikai politikai élet árnyalatainak a legjobb felismerője volt. De a hazai állapotok között is józanul vezette politikai éleslátása. Ezért tudta a pártállam ideológiáját a legkeményebben támadni és porlasztani. Ezért támadta a kommunista párt szálláscsinálóit is, hogy minél nagyobb engedményre kényszerítse a pártállam vezetőit, hogy egy szép napon – és ezt is megjósolta – a világ intenzív nyomására a Szovjetunió – háború nélkül – visszaadja a kelet-európai népek szabadságát.

Szerintem a hazai emigráció legnagyobb programalkotó tehetsége volt. Dinamikus hevülete vitte a magyarság ügyének nemzetközi teendőinek az útjára is. Gazdag irodalmi tevékenységének a műveit jó és felemelő érzés, sőt, büszkeség is volt a British Múzeumban, Oxford és Calcutta könyvtáraiban is szemrevételezni és kézbe venni ottlétkor.

Szeretnék még mondani valamit a nemzetért perló hazafiak 1956-ért való tiltakozásáról. Ez a tiltakozás idehaza a Nemzeti Parasztpárt utódjái: a Petőfi Párté volt. Illyés Gyuláé, Bibó Istváné s Farkas Ferencé. Am sem a hazai akció, sem a külföldiek nem jártak eredménnyel. A most megjelent Jelcin-dossziéból tudjuk, hogy Bibó Istvánnak a hagyatékában fennmaradt 1956. december 8-i nyilatkozata (magyarul, angolul és oroszul), amelyet a Petőfi Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa, a Parasztszövetség, a Kisgazdapárt és az Írószövetség támogatásával és előzetes hozzájárulásával a Petőfi Párt főtájkára, Farkas Ferenc írt alá és küldött el Andropov magyarországi szovjet nagykövetnek, továbbá az indiai követségnek és Dobi Istvánnak. A nyilatkozattal Nagybudapest Munkástanácsa is egyetértett.

A nyilatkozat Menon indiai követ közvetítésével eljutott Bulgaryinhoz is és ott kedvezőtlen fogadtatásra talált. Az 1956-ban történeteket Nehru és Erlangen svéd miniszterelnök támogató javaslataival az Indiában és Svédországban járó Hruscsovnak is a tudomására kívánta hozni Kovács Imre. Mindez azonban nem sikerült. Mégis kimondhatatlan ereje és súlya volt az 1956-os Petőfi Párt hazai politikusainak és az Egyesült Államokban a nemzeti ügy ombudsmanjának, Kovács Imre tevékenységének. Tettük a "magyar kérdés" világtörténelmi vetületű történelméhez tartozik.

A nemzet szolgálatában – életében utoljára – a Szent Korona hazahozatalában működött tevékenyen közre, amelynek a hazakísérésében már nem tudott részt venni, gyors és végzetes halála csakhamar pontot tett küzdelmes élete végére, 67 éves korában.

Jó barátom és derék fejevertársam volt Kovács Imre. Mostanában sokat gondolok rá, s nehezen tudok belenyugodni abba, hogy holtteste még mindig Amerika földjében, egy idegen temetőben nyugszik. Amikor hősi halált halt édesapám tetemét családom hazahozatta 1916-ban a neuhausi temetőből az újlaki temetőbe, akkor azt vésették márvány fejfájára: "Nőm és szüleim szerelme hazahozatott engem, ahol még a hant is könnyebb nekem". Talán Kovács Imrének is könnyebb lenne a göbölösi temető földje, ám mindhiába indítványoztam eddig holttestének a hazahozatalát, javaslatomat az akkori néppárti vezetők elengedték a fülük mellett.

Bízom abban, hogy a róla elnevezett társaság mielőbb ki tudja adni emigrációban írt cikkeinek forráskritikai publikációját s megjelenhetik már végre a Kovács Imréről szóló monográfia is. Egyszer majd elolvassák élete és életműve rehabilitására tett felterjesztésünket is, s posztumusz életművéért Széchenyi-díjban részesítik, hogy a nemzet szívébe zárhassa mielőbb a hazájától messzi földre elüldözött nagy fiát. Ma inkább még gondolataira és eszméjére lenne nagyobb szükség nemzettudat-hiányos korszakunkban.

A Felsőgöböl járáson a testvéreivel Árpád-házi király nevet nyerő Imre a dunántúli régióban vált a rácegresi puszták népe másik nagy fiának "tejtestvérévé". Milyen büszkén írta halála előtt Amerikában: „Én is ozorai huszár voltam, a maroknyi csapat tagja. Illyés verse után ragadt ránk a név, amire mindig büszke vagyok. Alig tucatnyi író vitte a harcot, alapította a Márciusi Frontot, állta a támadásokat, legtöbbje elhullt, vagy kimúlt, ketten élünk még a seregből, odahaza Illyés Gyula, idekint én.”

Mindketten élhetnének, nagy szükség is lenne őséges esztendeinkben az ilyen márciusi ifjakra a nemzetnek.

Kanyar József

László Gyula, 1943. (Bérci László felvétele)